

הבדלים בדפוסי הקשר הרגשי אם-ילד, בין ילדים המאותרים כמחוננים לבין ילדים שאינם מחוננים

מאת: : שרון דורון, בוגרת תואר MA, בית הספר לטיפול באמצעות אמנויות, אוניברסיטת חיפה.
בהנחיית: פרופ' שונית רייטר, דר' דפנה רגב, אוניברסיטת חיפה.

ילדים מחוננים מהווים קבוצה מובחנת בעלת מאפיינים ייחודיים. מחקרים מהשנים האחרונות מצאו שדווקא מחוננים נתקלים ביותר בעיות רגשיות, אשר רובן נובעות מהפער בין התפתחותם השכלית המהירה לבין התפתחותם הפיסית והרגשית המתאימה לגילם (שני-צינוביץ', 2008; Webb, 1993; Silverman, 1993; Robinson, Reis, Neihart & Moon, 2002; Pfeiffer, 2001; Gross, 1993). ייחודיות זו מביאה לכך שגם ההורות לילדים אלו הינה שונה מהורות רגילה. גידול ילד עם מאפיינים כמו אינטנסיביות, רגישות יתר ומופנמות, לצד התמודדות עם מיתוסים, מסרים סותרים, חוסר תמיכה, משאבים וידע, יכול להפריע בהבנת ההורים את ילדם ולהביאם לתהות לגבי יכולותיהם וכשירותם בגידול ילדם המחונן (May, 2000). לאור זאת, מחקר זה מנסה לזהות את מאפייני הקשר בין אימהות ובנים מחוננים ובוחן האם קיימים הבדלים בין דפוסי קשר זה, בין אימהות ובנים מחוננים לבין אימהות ובנים שאינם מחוננים, תוך שימוש בכלי הערכה משולבים: שאלונים וציור משותף.

טכניקת הציור המשותף בה נעשה שימוש במחקר זה הינה כלי הערכה חדש יחסית הנמצא בתהליכי תיקוף בימים אלו (Gavron, 2013) ומטרתו לתת תמונה רחבה ככל הניתן על יחסי הורה-ילד, באמצעות ציור משותף, מונחה, של האם ובנה. בכך מצטרף מחקר זה למחקרים המעטים הקיימים בתחום הטיפול באמצעות אמנות, המתמקדים בניסיון לבחון מערכות יחסים וקשר באמצעות התבוננות פנומנולוגית בתהליך ותוצר של ציור משותף וכן מתוך ראייה אינטרסובייקטיבית בה כל אחד מן המשתתפים משפיע זה על זה.

המחקר כלל 40 דיאדות של אימהות ובניהן בגילאי 8-10.5 (20 דיאדות של אימהות ובנים מחוננים הלומדים יום העשרה במרכזי המחוננים של האגף למחוננים ומצטיינים של משרד החינוך, ו-20 דיאדות של אימהות ובנים שאינם מחוננים). השערות המחקר מניחות כי השאלונים, התהליך ותוצר הציור המשותף, יחשפו מאפייני קשר וכן יחשפו הבדלים בין מאפייני הקשר בין אם לילד מחונן, לבין מאפייני קשר בין אם לילד לא מחונן. ניתוח הנתונים נעשה גם הוא בדרך משולבת כמותנית ואיכותנית: (1) באמצעות קידוד סולמות לקשר מתוך תהליך ותוצר הציור המשותף, שנעשה על פי "מדריך ניתוח" (JPP). (2) באמצעות קידוד מאפייני הקשר מתוך "שאלון היחסים עם הבן" (REMQ), שהועבר לאם בתחילת המפגש. (3) באמצעות קידוד שאלון להערכת המפגש (SEQ) שהועבר לאם בסיום המפגש. כמו כן, נעשה ניתוח איכותני, פנומנולוגי, באמצעות מציאת תימות המבטאות קשר מתוך תהליך היצירה והתוצרים.

ממצאי המחקר מאששים חלקית את ההשערות. נמצא כי אימהות לבנים מחוננים נטו לבטא פחות חודרנות בקשר ופחות ביטויים של היפוך תפקידים וכן העריכו את פעילות הציור המשותף כפחות עמוקה מאימהות לבנים שאינם מחוננים. הממצאים האיכותניים חשפו הבדלים נוספים בין הקבוצות שבאו לידי ביטוי בעיקר בפחות ביטויים רגשיים בקרב האימהות והבנים המחוננים וכן יותר ביטויים של אינדיבידואליות בקרב המחוננים. כמו כן, הניתוח האיכותני של הציורים המשותפים חשף שתי תתי קבוצות בקרב קבוצת האימהות והילדים המחוננים: ילדים שהתאפיינו בשתיקה ומופנמות בזמן תהליך הציור המשותף, לעומת קבוצה של ילדים שהתאפיינה במלל רב.

ייחודו של מחקר זה הוא בשימוש במתודת הערכה משולבת המאפשרת הערכה אמפירית והשוואתית, וכן הערכה איכותנית ממוקדת יותר ולכן יכול לסייע להורים ולאנשי המקצוע בתמיכה בחלק הרגשי של הילד, ביחסי הילד וההורה וכן לסייע לילדים אלו למצות את הפוטנציאל הקיים במ בצורה טובה יותר. כמו כן, ייחודם של המחוננים מאפשר להם לעיתים, לנחש את מטרות הכלי, ולכן

מתודות משולבות יכולות להתגבר על הטיה מסוג זה (שני-צינוביץ, 2008). עם זאת, כמחקר גישוש, השערות מחקר זה היו כלליות וכן בשל מגבלות היקפו וכן בשל מגבלות המדען הראשי, השאלונים במחקר זה הופנו לאימהות בלבד. מחקרי המשך יוכלו לבדוק גם את דיווחי הילדים והאבות וכן לבדוק אותם במגוון כלים, על אוכלוסיות נרחבות יותר.

מקורות

שני-צינוביץ, ע. (2008). פרופיל אישיותי רגשי וסטטוס גיבוש 'זהות האני' בקרב מתבגרים מחוננים. חיבור לשם קבלת "תואר לפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה. החוג לפסיכולוגיה.

Gavron, T. (2013). Meeting on Common Ground: Assessing Parent- Child Relationships through a Joint Painting Procedure (JPP). *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 30(1), 12-19.

Gross, M. U. M. (1993). *Exceptionally gifted children*. Routledge: London.

May, K. M. (2000). Gifted children and their families. *The Family Journal: Counseling and therapy for couples and families*, Vol. 8 No.1.

Pfeiffer, S. I. (2001). Professional psychology and the gifted: Emerging practice opportunities. *Professional Psychology: Research and Practice*, 32, 175-180.

Robinson, N. M., Reis, S. M., Neihart, M., & Moon, S. M. (2002). Social and emotional issues facing gifted and talented students: What have we learned and what should we do now? In M. Neihart, S. M. Reis, N. M. Robinson, & S. M. Moon (Eds.), *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* 267-288. Texas: Prufrock Press.

Silverman, L. K. (1993). *Counseling the gifted and talented*. Denver, CO: love.

Webb, J. T. (1993). Nurturing social and emotional development of gifted children. In K. A. Heller, F. J. Monks, & A. H. Passow (Eds.), *International handbook of research and development of giftedness and talent* (pp. 525-538). Oxford: Pergamon Press.

מילות מפתח : קשר רגשי אם-ילד, ילדים מחוננים, הורות לילדים מחוננים, הערכה בטיפול באמנות, ציור משותף, הערכת ציור משותף.

שרון דורון, דוא"ל: nsadoron@hotmail.com